

KUŞAKLARARASI İLETİŞİM FARKLILIĞI: BİLİM TEKNOLOJİ VE YENİLİK HABERLERİ ÜZERİNDEN BİR ODAK GRUP ÇALIŞMASI*

Sema Yıldırım Becerikli**

ÖZET

Kuşaklararası iletişim literatürü, kuşak farkı yüzünden bireysel ve kurumsal düzlemde ortaya çıkan iletişim sorunları üzerine çalışmaları kapsamaktadır. Kuşak farkı, aile içi iletişimde ve kurumların (kamu/özel/STK) hem kendi çalışanlarıyla hem de kamularıyla olan iletişiminde etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kuşak farkının nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmek önem taşımaktadır. Bu çalışmada kuşak farkının günlük pratiklerden biri olan gazete okuru olmayı nasıl etkilediği araştırılmaktadır. En eski ve yaygın kitle iletişim araçlarından biri olan gazetelerde özellikle bilim teknoloji ve yenilik haberleri üzerinden odak grup çalışmasıyla gerçekleştirilen çalışmada, gençler-ileri yaştakiler kategorilerinin bu alandaki haberleri anlamlandırma pratikleri analiz edilmektedir. Kitle iletişim araçlarını kullanım deneyimleri, insanların gündelik hayatla, diğer insanlarla ve olaylarla ilişkilene biçimlerine ilişkin önemli ipuçları barındırmaktadır. Çalışmanın temel amacı; okurların yorumlama deneyimlerini yaş değişkeni üzerinden incelemektir.

Anahtar sözcükler: Kuşaklararası iletişim, bilim iletişimi, odak grup analizi

COMMUNICATION DIFFERENCES BETWEEN GENERATIONS: A FOCUS GROUP STUDY THROUGH SCIENCE, TECHNOLOGY AND INNOVATION NEWS

ABSTRACT

Intergenerational communication literature involves studies on communication problems arising from generation gap at the individual and institutional levels. Generation gap is an influential factor in family communication and institutions' (public / private / NGO) communication with both their employees and target audiences. For this reason, it is important to analyze the causes and consequences of generation gap. In this study, it is investigated that how generation gap affects the readers' daily newspaper reading practices. This study is carried out with focus group method focusing on newspaper news, as the oldest and most common means of mass media, especially news on science, technology and innovation and analyzes young people and older adults' interpretation practices. Experiencing the mass media contains valuable clues about how people interact with everyday life, events, and other people. The main purpose of this study is to examine the readers' interpretation experiences with age as a variable.

Keywords: Intergenerational communication, science communication, focus group analysis

GİRİŞ

Dünyanın pek çok ülkesinde yaşlı nüfusun artış göstermesiyle birlikte kuşaklararası iletişim alanına gösterilen akademik ve uygulamalı alanların ilgisi de artış göstermektedir. Örgütsel ve gündelik yaşam pratikleri açısından doğur-

duğu sonuçlar pek çok disiplin tarafından araştırılmaktadır. Dünyadaki literatür açısından bakıldığında sosyoloji, psikoloji, iletişim, tıp, ekonomi, siyaset bilimi gibi çeşitli bilim dalları etrafında örgütlenen önemli bir bilgi bütünüün varlığı gözlemlenmektedir. Türkiye'deki literatürde ise konuya ilişkin ilgi daha çok tıp alanı

* Bu çalışma 111K256 no'lu TÜBİTAK SOBAG Grubu tarafından desteklenen Prof.Dr. Çiler Dursun'un yürütücü, Doç.Dr. Sema Becerikli ve Doç.Dr. Yücel Dursun'un araştırmacı olarak yer aldıkları "Türkiye'de Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberlerinin Alınlanması ve Bilim Haberciliğini Geliştirmek" başlıklı proje kapsamında hazırlanmıştır.

** Doç.Dr., Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

ve psikolojinin aile içi iletişimle ilgili çalışma alanında yoğunlaşmaktadır. Bu çalışmalarda “kuşaklararası çatışma” kavramı kullanılmakta, özellikle ebeveynler ve çocukları arasında sosyal ve kültürel nedenlerle oluşan boşluklar ve çözümleri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada ise “kuşaklararası iletişim” kavramsallaştırılması tercih edilmektedir. Çalışmada kuşaklararası iletişim kavramının çerçevesi çizildikten sonra genç ve yaşlı kuşakların medya kullanım alışkanlıkları ve yine bu iki kuşağın medyada temsili analiz edilmektedir. Temsil çalışmaları iletişim araştırmaları açısından oldukça önemli bir yer tutmasına karşın, bu konuya ilişkin alımlama analizlerinin azlığı da gözönünde bulundurularak, genç ve yaşlı kuşağın medya metinlerini tüketme biçimlerine ilişkin bir odak grup çalışmasının sonuçlarının tartışılması üzerine odaklanılmaktadır.

1. KUŞAKLARARASI İLETİŞİMİN KAVRAMSALLAŞTIRILMASI

Kuşak sözcüğü TDK Büyük Türkçe Sözlüğü’nde “Yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişilerin topluluğu” olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde kuşaklararası çatışma ya da kuşaklararası iletişim gibi kavramlar çok çeşitli disiplinler açısından yeni bir çalışma haline gelmiştir. Dünya’daki pek çok ülkede insan ömrünün uzaması ve yaşlılık oranlarının artışı, işgücü piyasalarından, nüfus politikalarına kadar pek çok unsuru doğrudan etkilemektedir.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki bebek patlaması döneminden sonra tıptaki gelişmeler, sosyal hizmetler ve eğitimdeki gelişmeler nedeniyle insanlar daha uzun yaşamaya başladılar. Artan ömür uzunluğu ve iletişim teknolojisindeki ilerlemeler “internet nesline” benzer yeni bir yaş grubu sınıflandırması üretti ve bu kuşaklararasıdaki çeşitlilik de arttı. Gençler ve yaşlılar arasındaki bu kuşak farklılığı pek çok toplumsal düzenekteki iletişim boşluğuna yol açtı. Harwood dünya nüfusunun uzayan ömrünü gözlemleyerek “araştırmanın yeni özneleri” (new frontier for research) kavramını üretmiştir. Harwood’a göre; bu yaş grubu bilim insanları için oldukça keşfedilmemiş alanlar sayılır ve bireyler, aileler, örgütler ve toplum üzerinde

kuşak kültüründeki farklılıklar ve yaşın etkilerinin anlaşılmasına gereksinimi vardır. Bu sorunu açıklamak için (1978), dört kuşak grubunun (61 yaş ve üzeri yaşlar, 41-60 arası baby boomerlar, 26-40 yaş arası X’ler ve 18-25 yaş arası daha yeni kuşak (Y’ler) üyeleri arasındaki iletişim pratiklerini incelemek gerekmektedir (Van Dyke ark. 2007: 19). Sözü edilen yaş grupları arasındaki iletişim pratikleri, kuşaklararası iletişim kavramının özünü oluşturmaktadır. Tüm bu nedenlerle kuşaklararası iletişim alanı, ülkemizde de yaşlanma oranlarının artışı, psikoloji, sosyoloji, işletme, iletişim vb. bilim dalları açısından önemli bir araştırma konusu haline gelmektedir.

2. KUŞAKLARARASI İLETİŞİM ÜZERİNE GERÇEKLEŞTİRİLEN LİTERATÜRÜN ANALİZİ

Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişerek, o nüfustaki çocukların ve gençlerin payının azalması ve yaşlı insanların (60-65 yaş üzeri) payının göreceli olarak artması anlamına gelmektedir. Küresel yaşlanma süreci “demografik dönüşüm” olarak da adlandırılmaktadır. 2005 yılı verilerine göre tüm dünyada 672 milyon kişi 60 yaşın üzerindedir. Bu da 6,5 milyar insanın yaşadığı dünyada %10’a tekabül etmektedir. Ekonomik olarak daha gelişmiş olan toplumlarda bu oran %20’ye kadar ulaşmaktadır. 2005 verilerine göre bu oran İtalya’da %26, İngiltere’de %21, Amerika’da %27’dir. Bunun yanında ekonomik olarak daha az gelişmiş ülkelerde de yaşlı insanların oranının arttığını görmekteyiz. Amerika’da 65 yaş üzeri kadınların %37’si, erkeklerin ise %15’i yalnız olarak yaşamaktadırlar. Dünyada yaşlılık oranlarının artışının nedenleri; doğum oranının düşmesi, ölüm oranının düşmesi, değişen göç karakteri olarak sıralanmaktadır. (Bernard ve Scharf 2007: 4).

Günümüzde doğumdan sonra beklenen yaşam süresinde bir artış gerçekleşmekte, çocuk ve gençlerin nüfus içindeki oranı azalırken, yaşlıların yüzdesi artış göstermektedir. Bazı ülkeler yaşlı nüfus göçü almaktadır ve bu nedenle yaşlı nüfusta bir artış gözlemlenebilmektedir. Ancak bu durum çok az ülke için geçerlidir (Mandıracıoğlu 2010: 39).

Bir yandan yaşlı nüfusun karşı karşıya kaldığı sorunlarda da tüm dünyada bir artış gözlem-

lenmektedir. *National Center on Elder Abuse*'ün verilerine göre, yaşlıların %55'i yüzüstü bırakılmakta, %14.6'sı fiziksel şiddete maruz kalmakta, %12.3'ü maddi suistimale, %7.7'si duygusal tacize, % 0.3'ü de cinsel istismara uğramaktadır. Bu yaş grubu istismara uğradıklarında bilişsel ve iletişimsel yeteneklerindeki düşüşten ötürü yardım istemekte zorlanmaktadır. Üstelik bu tür durumlarda genç insanlar kendi yaş grubundan insanların yardımına başvurabilirken, yaşlı insanların kendi yaş grubundan insanlardan yardım istemeleri sonuçsuz kalmaktadır, çünkü yardım istedikleri insanlar da yardıma muhtaç insanlardır. (Giles ve Helmler 2011: 226-227).

Görüldüğü üzere artan yaşlı nüfusu ve yoğun bir biçimde yaşanmaya başlanan kuşaklararası farklılıklar, kaçınılmaz bir biçimde konunun iletişim literatürü açısından da tartışılmasını zorunlu kılmaktadır. Günümüzde kuşaklararası iletişim dinamikleri hükümet politikalarına, siyasi gündeme, medya temsiline, komşuluk ilişkilerine, insanların toplu taşıma kullanımlarına, toplumda gerçekleşen suçların niceliğine, niteliğine ve aktörlerine bağlı olarak oluşmakta ve yine bu düzlemlerdeki farklılaşmalara göre değişmektedir. Dolayısıyla kuşaklararası çatışma ya da iletişim çalışmaları hükümet politikalarından aile içi iletişime ya da gerontoloji araştırmalarından kitle iletişim araştırmalarına kadar pek çok perspektif üzerinden ele alınmaktadır. Örneğin Pfeifer ve Sussman'ın (1991) editörlüğünü üstlendiği *Families: Intergenerational and Connections* başlıklı eserde; aile içinde kuşaklararası dayanışmanın nasıl sağlanabileceği, bağların inşası, evlilik kurumunda kuşaklararası iletişim perspektifinden aşk ve güven duygusunun analizi, toplumsal kaynakların kuşaklararası akışında paylaşım ve rekabet, ileri yaştakilerin bakımıyla ilgili toplumsal destek mekanizmalarının incelenmesi gibi konular ele alınmaktadır. Benzer biçimde Cruz-Saco ve Zelenev (2010) tarafından derlenen *Intergenerational Solidarity* adlı çalışma aileler, çocukları ve büyükanne ve büyükbabalar arasında uzun dönemli bir ilişki geliştirmek için, etkileşimin duygusal boyutlu tabanını (bağlılık, hassasiyet vs.) analiz etmektedir. Izuhara tarafından derlenen *Ageing and Intergenerational Relations* (2010) adlı çalışmada da kuşaklararası iletişim aile içi iletişim kapsamında ele alınmakta ve globalleşen dün-

yada ailelerin değişen çehresi ve bunun kuşaklararası ilişki biçimlerinde gerçekleştirdiği dönüşüm üzerinde durulmaktadır. Jones ve arkadaşları (2008) *Ageing in Consumer Society* de tüketim toplumunda yaşlıların özellikle İngiltere'de sağlık sektörünün en belirgin tüketici oluşlarının nedenlerini ve sonuçlarını analiz etmektedirler. Lorenz-Meyer ve Grother (2000) Almanya'daki Türk göçmenler üzerinde bir değerlendirme yaparak, kuşaklararası farklılıkları sosyolojik bir bakış açısıyla ele alırlar. Larkin ve arkadaşlarının (2004) derlediği *Intergenerational Relationships: Conversations on Practice and Research Across Cultures*; Gana, Nijerya, Afrika toplumları, Hindistan, İsveç gibi farklı toplumlarda kültürel yapıya göre değişen kuşaklararası ilişkiler incelenmektedir. Konuyu tıbbi açıdan araştıran Bytheway'ın (2011) *Unmasking Age: Significance of Age for Social Research*, çalışmasının dallarında yaşlanma ve yaşlılık konularını inceleyen, uygulamalı bir bilim kolu olan gerontolojinin, yaşlıların yaşam koşullarını iyileştirme hedefine bağlı kalınan bir eserdir. Theresa Cluning (2001) tarafından derlenen *Ageing at Home: Practical Approaches to Community Cares* adlı kitapta da yine benzer bir perspektif hakimdir. Tıp kökenli araştırmacılar tarafından yalnızca kurumsal değil daha geniş çapta toplumsal bir düzlemde yaşlılık konusu ele alınmakta, konu yasal, etik ve kültürel boyutlarıyla incelenmekte, yaşlı bakımı üzerinde durulmakta ve Diyabet, Parkinson ve Alzheimer gibi hastalıkların yaşlıların hayatını nasıl etkilediği ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmanın da yine gerontoloji biliminin katkılarıyla oluşturulduğu söylenebilir.

Kuşaklararası iletişim alanı günümüzde işletme literatürü açısından da önem taşımaktadır. Bunun nedeni günümüz örgütlerinde ileri yaş grubu çalışanlarıyla daha genç yaştaki çalışanlar arasında yönetsel ve iletişime dair sorunların çıkmasıdır. İleri yaş grubu çalışanlarının dünya görüşü, işe bakış tarzları, bağlı oldukları etik kodları gençlerden farklıdır. Bu da beraberinde çözülmesi gereken çatışmalı alanları getirmektedir. Martin ve Tulgan (2002: 74) eski nesil temsil eden X jenerasyonu ve gençleri temsil eden Y jenerasyonunun aynı örgütte çalışırken iletişimsel sorunları olabileceğinin ve örgüt yönetiminin bu sorunları aşmak için çalışanlarına yardımcı olması gerektiğinin altını çizmektedirler. İki kuşağın iletişim kur-

ması için mesai saatleri dışında ve informal faaliyetlerde birlikte bulunmaları gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca çalışanların beklentilerini, yaşadıkları sorunları ve düzenli olarak gerçekleştirdikleri işleri yazılı hale getirip sunmalarının da sorunların farkındalığı ve çözümü için önemli olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca tartışma forumları ve toplantıları düzenli bir şekilde gerçekleştirmenin de iki kuşak arasındaki sorunların çözümünde yardımcı olabileceği vurgulanmaktadır. Conrad ve arkadaşları (2008) da işgücü piyasaları açısından yaşlılığın anlamını, insan kaynakları yönetimini Japonya ve Almanya örnekleri üzerinden analiz etmektedirler. Gravett ve Throckmorton da (2007) aynı işyerinde çalışan X ve Y kuşağı temsilcilerinin arasında kurulan köprünün örgütsel başarı için önemini vurgulamaktadırlar.

Kuşaklararası iletişim içinde ele alındığı toplumsal birim (aile, işyeri vs) anlamında farklı incelemelere konu olmakla birlikte, zaman zaman da hangi disiplinler içinde tartışılması/ele alınması gerektiğine ilişkin görüşler dile getirilmektedir. Ayçiçek (1994) ise; *Kuşaklararası Çatışma* başlıklı çalışmada konuyu sosyoloji-psikoloji-pedagoji alanları üzerinden ele alacağını belirtmiştir. Uzun bir dönem kuşaklararası çatışma ve bunun doğal uzantısı olan iletişim sorunları ağırlıklı olarak psikoloji literatürünün içinden tartışılmıştır. Ancak yalnızca kişilerarası iletişim sürecini kapsamayan sorunlu alanlar ağı, kitle iletişimi boyutunu da barındırdığından, iletişim alanındaki akademisyenlerin araştırmalarına ihtiyaç duymaktadır.

İletişim araştırmacıları yaşlı istismarına dikkat çeken kamu kampanyaları hazırlayarak bu konuya ilişkin kamusal farkındalık sağlamalıdır. Yaşlı insanlara ilişkin özellikle kitle iletişim araçlarından iletilen mesajlardaki stereotipler çoğunlukla gerçek yaşamdaki örneklerle eşleşmez. Yaşlı insanların pek çoğu bağımsız, konularında uzman, sağlıklı sosyal ilişkilere sahip insanlardır (Giles ve Helmler 2011: 226-227).

3. GENÇLERİN VE İLERİ YAŞ GRUBUNUN MEDYADA TEMSİLİ VE MEDYA KULLANIM ALIŞKANLIKLARI

Neuman'ın (2001) bu konuda Amerika'daki kitle iletişim araçları ve toplumsal kesimlerin temsili üzerine gerçekleştirdiği saptamasında

olduğu gibi; medya bir kültürün mitlerini sürdürme eğilimi göstermektedir. Örneğin medya, sosyal yardım alan insanların çoğunun Siyah (aslında çoğu Beyazdır), akıl hastası insanların büyük bir çoğunluğunun şiddet gösterdiği ve tehlike arzettiği (oysa gerçekte küçük bir yüzde böyledir), yaşlı insanların çoğunun bunak olduğu ve huzur evlerinde kaldığını (küçük bir oran bu şekilde olmasına rağmen) gösterir. İnsanlar bu tür görsel imgelerle yönlendirildiklerinde, bu öykülerin ya da stereotiplerin insanların birbirine ya da kendilerine bakışını belirlemede güçlü etkileri sözkonusudur. İleri yaştaki insanlar medyada diğer toplumsal kesimlere nazaran daha az temsil edilmekte, daha az oranda ana karakter olarak resmedilmektedir. Temsil edilenlerin büyük çoğunluğu ise bakıma muhtaç, yalnız, hasta ve umutsuz bir şekilde gösterilmektedir. Son yıllarda medyada genç-yaşlı kuşaklar daha fazla çatışma halinde gösterilmektedir. Yaşlı insanların özellikle ulusal bütçeye olan yüklerinden sözeden bir söylem giderek yükselmektedir.

Yaşlı insanların medya temsillerine ilişkin araştırmaların yürütülmesi, bu figürlerin ağırlıklı olarak hangi stereotipleri ürettiğini ve daha hakkaniyetli ve gerçeğe yakın bir temsil biçiminin nasıl mümkün olacağı sorularının yanıtlarını da barındıracaktır.

Yaşlıların medyadaki temsiline ilişkin araştırmalar, yaşlı insanları bir araştırma nesnesi olarak kabul ederken, literatürde bir yandan da yaşlı kuşağın medya izleme pratiklerini araştıran çalışmalar mevcuttur. Örneğin Pecchioni arkadaşlarının (2005: 201, 228, 229-231) çalışmalarına göre; ileri yaştaki insanlar medya içerikleri açısından eğlence içerikli programlardan ziyade bilgilendirici programları tercih etmektedirler. Yaşlı insanlar genç insanlara göre daha fazla haber programı, belgesel ve kamusal işlerle ilgili programları tercih etmektedirler. Yaşlı kadınlar erkek yaşlılara göre televizyon dramalarını daha çok izlemektedirler. Tecimsel televizyon programları izleyici olarak daha çok gençleri düşünerek yapılmaktadır. Çünkü programlarda yayınlanan reklamlarda gösterilen ürün/hizmetleri alım gücüne bu kitlenin sahip olduğuna inanılmaktadır. Yaşlı izler-kitle pazarlama uzmanları ya da reklamcılar tarafından göz ardı edilmektedir. Ancak yaşlı nüfusun artışıyla birlikte seyahat/boş

zaman etkinlikleri, eğitim ve iş, eğlence, enformasyon ve endüstri bu kitleyi de göz önünde bulundurarak kendini yeniden tanımlamaktadır. Bu yönelim program yapımcıları ve reklamcılarını bu grubu da gözeterik içeriklerini hazırlamaları yönünde etkilemektedir. Radyo dinleme alışkanlıkları açısından da yaşlılar haber/söyleşi/spor/country müzik, nostalji ve dini programları daha çok tercih etmektedirler. Gençlerse daha çok rap, caz, rock, hip-hop gibi popüler müzikleri dinlemektedirler. Gazete okuma alışkanlıkları açısından da gençler daha çok online-haber sitelerini ya da televizyon haberlerini tercih ederken, yaşlılar haberleri daha çok gazeteden takip etmektedirler. Yetişkinler ve yaşlılar daha çok kitap okumayı tercih ederken, gençler daha çok film izlemekten hoşlanmaktadır. Yaşlı nesil, torunları ya da ailelerinin daha genç fertleriyle iletişim kurarken de yüzyüze iletişimin dışında en çok telefonla iletişim kurmayı tatmin edici bulmaktadırlar (Williams ve Harwood 2008: 129).

Mares ve Cantor'un (1992) *Elderly Viewer's Responses to Televised Portrayals of Oldage: Empathy and Mood Management Versus Social Comparison* başlığını taşıyan çalışmasına göre; ileri yaştaki insanlar medyayı duygusal durumlarını değiştirmek için kullanmaktadırlar. Bu bakış açısında, izleyicilerin kendi yaş ve sosyal durumlarına benzer insan karakterlerinin durumunu kendilerinininkiyle karşılaştırabilecek programları izlemeyi tercih etmektedirler. Özellikle yalnız ve mutsuz olan yaşlılar, daha pozitif bir durum ve ruh hali içinde olan ileri yaştaki karakterlerin olduğu programları izleme ihtiyacı içindedirler (akt., Williams ve Nussbaum 2001: 41).

Bu çalışmada, yaşlı kuşak kitle iletişim araçlarıyla ilişkisinde bir özne olarak ele alınmakta ve gazete okuma pratikleri içinden bilim teknoloji ve yenilik haberlerine ilişkin değerlendirmeleri üzerinde durulmaktadır. Bu deneyim üzerinden genç kuşakla arasındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

4. YÖNTEM

2012 yılının Temmuz ayında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberlerine İlişkin Alımlama Analizi

(TÜBİTAK projesi) başlıklı çalışma kapsamında gençler ve ileri yaştakiler, az gelirliler ve yüksek gelirliler, az eğitilmişler ve yüksek eğitilmişler gibi değişkenler saptanarak 6 odak grup çalışması gerçekleştirilmiştir. Söz konusu altı odak grup az eğitilmişler, yüksek eğitilmişler, düşük gelir grubu, yüksek gelir grubu, gençler grubu, ileri yaş grubu gibi altı farklı değişken üzerinden homojen gruplarla gerçekleştirilmiştir. Diğer değişkenler dışındaki değişkenler her bir grup içinde heterojen niteliktedir. Bu çalışmada "yaş" değişkeni esas alınarak medya kullanım alışkanlıkları incelendiğinden ötürü, bu 6 odak gruptan yalnızca ikisinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu gruplardan biri "gençlerden", diğeri "yaşlılardan" oluşmaktadır. Gençler grubu 6 kişiden oluşmaktadır ve bu kişilerin üçü kadın, üçü erkektir. Gençler grubunun katılımcıları 18-30 yaş arası kişilerden seçilmiştir. Gençler grubundaki katılımcılarının tümünün medeni durumu "bekar"dır. Gelir düzeyleri ağırlıklı olarak 700 TL ile 1500 TL arası değişmektedir. Üçü üniversite, ikisi lise, birisi lisansüstü eğitimi tamamlamıştır. İleri yaş grubu ise 51 yaş ve üzeri katılımcılardan oluşturulmuştur. Bu grupta toplam 5 katılımcı yer almıştır. Katılımcılardan üçü erkek ikisi kadındır. İleri yaş grubu katılımcıları dördünün medeni durumu "evli", birinin ise "boşanmış"tır. Üçü üniversite, biri lise biri ise ilkökul mezunudur. Gelir düzeyleri 700 TL ile 1500 TL arası değişmektedir. İleri yaş grubundakiler bu çalışmada Türkiye şartlarında orta yaşın sona erdiği yaşlanmanın başlangıcı olarak kabul eden 50 yaş ve üzerini ifade etmektedirler.

Katılımcıların tümüne K ve E harf kodları ve numaralar verilerek, katılımcıların görüşlerini rahatça ifade etmesine olanak tanınmıştır. K, katılımcının kadın, E katılımcının erkek olduğunun göstergesidir. Bu çalışma, proje kapsamında yürütülen bu odak gruplardan iki tanesinin verileri üzerine odaklanarak, gençler ve ileri yaştakilerin bilim, teknoloji ve yenilik haberlerine yönelik okuma deneyimindeki eğilimleri saptamaya yöneliktir.

Bilim teknoloji ve yenilik haberleri sağlık, tıp, genetik haberleri, çevre, ekoloji, tarihsel doku ve miras, arkeoloji haberleri, deprem, jeoloji, haberleri, uzay, gökbilim haberleri, ulusal veya uluslararası bilimsel toplantılara ilişkin haber-

ler, enerji kaynakları, yeni tür enerjilerle ilgili haberler, evrim kuramı ile ilgili araştırmalar ve gelişmeler, her türlü teknolojik buluşlar ve gelişmelerle ilgili haberler, fizik, kimya, biyoloji, matematik gibi temel bilimlerin araştırmalarıyla ilgili haberler gibi pek çok alandaki haberleri kapsamaktadır.

Odak grup görüşmeleri için katılımcılara telefonla ulaşılarak araştırma hakkında bilgi verilmiş, araştırmaya istekli olan gönüllülerle bir toplantı organize edilmiştir. Odak grup görüşmesine katılan kişilere araştırmanın amacı hakkında bilgi verilerek, araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını belirten bir gönüllü katılım formu imzalatılmıştır. Böylelikle rızaları alınarak bilimsel etik kurallara riayet edilmiştir. Uygulama boyunca ses kaydı ve fotoğraf çekimi için katılımcılardan izin alınmıştır. Seminer odasının farklı yerlerine konulan 3 ayrı ses kayıt cihazında derlenen sorular ve cevaplar, akabinde bursiyer öğrenciler tarafından deşifre edilerek word dosyaları halinde bilgisayara aktarılmışlardır. Böylelikle ses kaydının dökümü elde edilmiştir. Odak gruplar yürütülürken araştırmacılar gruplara ilişkin gözlem notları tutmuşlardır. Daha sonra elde edilen tüm veriler araştırmacılar tarafından analiz edilmiştir. Katılımcıların önce gazete okuru olarak daha sonra bilim, teknoloji ve yenilik haberlerinin okuru olarak eğilimleri analiz edilmiştir.

5. BULGULAR

5.1. Katılımcıların Haber Okuyucusu Olarak Eğilimleri

Gençler grubundaki katılımcılar düzenli olarak basılı ve internet ortamından gazete okumaktadırlar. Bu grupta internet üzerinden gazete okuma oranı diğer gruplara göre daha yüksektir. İleri yaştakiler grubundaki katılımcılar da düzenli olarak gazeteleri basılı ortamdan takip etmektedirler. Bu grubun katılımcıları gazeteleri internette okumayı tercih etmemektedirler.

Hem gençler hem de ileri yaştakiler grubuna ayrı ayrı “hangi haberleri daha çok takip ettikleri” ve “hangi haberleri okumadan geçtikleri” sorulmuştur. İlk soruyu yanıtlarken gençler takip ettikleri haberleri belirtmişlerdir ardından gelen soruda da takip etmediği haberleri ifade etmişlerdir. Ancak bu iki soruya verilen yanıtlar

açısından çelişkili bir durum söz konusudur. Gençler grubundaki katılımcılar ilk soruya gündemdeki olayları, spor haberlerini, iç ve dış siyaset haberlerini, köşe yazılarını, kültür sanat ve 3.sayfa haberlerini okuduklarını belirterek yanıt vermişlerdir. İleri yaştakiler grubundaki katılımcılar da iç-dış siyaset, ekonomi, finans, spor, teknoloji ve uzay teknolojisi haberleri, köşe yazıları ve sağlık haberlerini takip ettiklerini söylemişlerdir. İkinci soruya verilen yanıtlar açısından gençlerin okuduklarını ifade ettikleri spor haberlerini bu kez okumadıkları haberler arasında sıraladıkları görülmektedir. Aynı durum ileri yaştaki grubun katılımcıları için de söz konusudur. Yine spor haberleri ilk soruda okunan haberler arasındayken, ikinci soruda okunmayan haberler arasında yer almaktadır. Gençler grubundaki katılımcılar magazin, ekonomi ve spor haberlerini okumadıklarını ifade ederken, ileri yaştakiler grubunda da okunmadan geçilen haberler arasında magazin ve spor haberleri gelmektedir. Ancak gençler grubundaki katılımcıların büyük çoğunluğu spor haberlerini okumadıklarını ifade ederken, ileri yaştakiler grubunda spor haberlerini okumadığını belirten tek bir katılımcı olmuştur. İleri yaştakiler grubunda ortaklaşa biçimde okunmadığı ifade edilen haber türü magazin olmuştur.

Alımlama çalışmasını merkeze alan bir perspektiften yürütülen bu çalışmada, her iki okur grubunun verdiği bu çelişkili yanıtları anlamlandırmak, spor haberlerinin yanında yer alan magazin haberleri eşliğinde mümkündür. İnsanların okur olarak deneyimlerinde, hayatın her alanındaki deneyimlerde sözkonusu olabileceği gibi çelişkiler barındırıyor olması doğal ve insana içkin olarak değerlendirilebilir. Ancak her iki grubun da önce okuduklarını sonra da okumadıklarını ifade ettikleri spor haberleri, okunmadığı belirtilen magazin haberlerine ilişkin saptamalar eşliğinde açıklanabilir. Dağtaş (2006: 39) 1980’lerden sonra yeni sağ politikaların etkisiyle “topluma haz ve eğlence imkanı sunan, toplumsal gerilimleri azaltan eğlence olgusu olarak” tanımlanan medyanın toplumsal işlevlerinden birinin diğer medya içeriklerine de egemen olmaya başladığını belirtmektedir. Magazinleşme yalnızca magazin haberlerine değil medyada yer alan içeriğin tamamına yakın biçimine egemen olmaya başlayan bir eğilim niteliği taşımaya başlamıştır.

Özellikle spor haberleri bu magazinleşme eğiliminin en fazla yer aldığı haber düzlemleri arasında yer almaktadır. Futbol takımları, medyatik oyuncular ve transfer öyküleriyle gündelik yaşamdaki kişilerarası iletişim alanının önemli özneleri olarak ortaya çıkmaktadırlar. Haber okurları ise bu içeriği hem takip etmekte hem de takip ediyor gözükmek istememektedirler. Çünkü odak grup çalışmasında bir arada bulunma deneyimi, insanların bir başkasının gözünden kendine bakma ve bir başkası tarafından değerlendirme filtresini de beraberinde getirmekte, magazin ve spor haberlerini takip ediyor olmanın diğerleri tarafından küçümsenme gerekçesi olabileceği endişesine yol açmaktadır. Bu konuya ilişkin Dağtaş'ın (2006: 43) özellikle medyada eğlence dünyasından haberlere, skandal haberlere, sansasyonel haberlere ve daha fazla spor haberlerine yer verildiği saptaması eşliğinde, gazetelerde spor haberlerinin giderek hakim pozisyona geldiğini ancak magazinleşme unsurunun bu haber türüne hakim oluşunun haberlerin ciddiyetini azalttığını söyleyebiliriz.

Spor haberleri içinde de özellikle futbol taraftarlığı ve futbolla ilgili haber okurluğu, sosyolojik açıdan "hızlı göç hareketlerinde taşradan gelip şehir yaşamında dışlanmalara maruz kalan kesimlerin, kendilerini kentli yapabilmek, aşağılanmak ve dışlanmak gibi sosyopsikolojik sorunlardan arınabilmek için üç İstanbul takımına taraftar olması gereği gibi sosyal bir baskı olduğu" teziyle de açıklanabilir bir yön taşımaktadır (Doğan 1999'dan akt. Cerrahoğlu 2007: 258). Bireyler futbol taraftarlığını ve spor haberlerini okumayı bir yanılla sosyalleşmenin bir aracı olarak kullanırken, bir yanılla da sosyalleşmenin değişen karakteri ve sosyalleşmenin arzu edildiği kesimlerin daha eğitilmiş, kentli ve sınıfsal anlamda orta-üst bir kimlikle birlikte gerçekleştirilmek istenmesi, bu haber okurluğunun değerini ve ciddiyetini de diğer insanlar üzerinde itibarını da azaltan bir etkiye sahiptir.

Gençler grubundaki katılımcılar haberi, insanları bilgilendiren onlara her şeyi ulaştıran bir araç, zaman zaman da bir yönlendirme ve propaganda aracı olarak tarif etmektedirler. İleri yaştakiler grubunda ise haber; yaşanmış ya da olması muhtemel olaylar, gerçekleşmiş olayların yansıtılması, olmuş olayların bir başkasına

aktarılması, Türkiye ve Dünya'da olup bitenler biçiminde tarif edilmektedir. Gençler grubunda haber daha çok olan bitenle-okur arasında yönlendirici ve taraflı bir araç olarak tarif edilirken, ileri yaştakiler grubunda olup bitenin olduğu gibi aktarıldığı, yorum katılmadığı yani olup bitenin kendisi olarak kabul edilmektedir. Olup bitenle haber arasındaki araçsal ayırım yok olmaktadır. Bu saptama ilerleyen aşamalarda haberin "kurgusal" bir yapı olduğu görüşüyle yan yana ilerleyecektir. Bu nedenle konuya ilişkin açıklama haberin "kurgusal" bir saptama olduğu yönündeki görüşlerin ifadesinin akabinde getirilecektir.

Gençler grubundaki katılımcıların habere yönelik eleştirel tavırları ileri yaştakiler grubuna göre daha baskındır. Bu grubun katılımcılarının haberlerin gerçeği yansıtmadığını, kurum ve kişiler tarafından çarpıtılıp, yönlendirildiğini düşündüğünü belirtmiştik. Haberin zaman zaman uydurulduğu, habere bir şeyler eklenip/çıkarıldığını, aktarılmak istenenlerin seçilerek verildiğini, önemli görünmesinin arzu edildiği noktaların abartıldığını ve süslendiğini görüşündedirler. Bu grup, diğer tüm gruplara nazaran bu konuda daha eleştirel bir tavır taşımaktadır.

K14: "*Kesinlikle hiçbir zaman olan olayı aynı şekilde aktarmıyorlar. Yani neden bu kadar eminim? Bilmiyorum ama sanki benim gözümün önünde olmuş bir olayı yansıttıklarında da aynı kurgulamayı yaparak, kendileri uydurarak, bir şeyler ekleyerek ya da azaltarak yapıyorlar*".

E13: "*Ben de çıplak gerçekliğin tam olarak yansıtılmadığını düşünüyorum. Yani özellikle son senelerde gerçeklerin tam olarak bize lanse edilmediğini düşünüyorum*".

E14: "*Aynı şekilde gerçeklerin yansıtılmadığını düşünüyorum. Bir kurgunun var olduğuna inanıyorum, biliyorum*".

E15: "*Gerçekliği tam olarak yansıtmadığını düşünüyorum. Haberi yapan kurum ve kişinin ihtiyaçları doğrultusunda biraz çarpıtılarak, yönlendirerek*".

K15: "*Bence de gerçekleri hiçbir zaman yansıtmıyor diyebilirim. Ya sonuçta herkes kendi*

düşüncelerine göre haberleri çekiyor ve bu düşünceleri, insanlar o bilgiyi alıyorlar”.

K13: *“Ben de yansıtmadığını düşünüyorum. Kendilerince önemli olan kısımları biraz daha abartarak, süsleyerek bize sunuyorlar. O kadar”* şeklindeki ifadeleriyle habere yönelik eleştirel duruşlarını belirtmektedirler.

İleri yaştakiler grubundaki katılımcılar medyanın büyük çıkar gruplarının elinde olduğunu ve çıkarlarını sürdürmek için haberleri çarpıttığını, herkesin kendi açısından olaylara baktığını ve o şekilde verdiğini, haberi yazan kişinin mutlaka kendi fikir ve siyasi düşüncelerini işin içine kattığını düşünmektedirler. Ancak bu eleştirilecek bir nokta olarak değil, doğal bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Hatta habere yönelik bir ayıklama ve yorumlama işleminin zaten gazetecilerin görevi olduğu belirtilmektedir.

Bu grupta yer alan bir kişi (E 18); *“kurgu konusunda iyimserliğini muhafaza etmekte ve haberin tamamen gerçeği yansıtmadığını, gazetecinin topluma hizmet için bir ayıklama yapması ve haberleri insanların anlayabileceği ve hoşlanabileceği hale getirmesinin gazetecinin görevi olduğunu”* belirtmiştir.

İleri yaştakiler grubunun haberleri hem bir “araç” hem de bir “kurgu” olarak tarif ettikleri saptaması da daha önce spor haberleri okurluğunda olduğu gibi birbirlerini dışlayan süreçler olarak yan yana bulunmaktadır. Gençler grubu Türkiye özelinde kanalların özelleştiği, çok sayıda gazete ve dergiden olup bitenlere ilişkin enformasyon alınabildiği bir dönemin kuşağı olarak vardılar. Oysa ileri yaştakiler grubu tek kanallı ve gazete sayısının çok az olduğu bir dönemin içinde yetişmişlerdir. Dolayısıyla haberin tamamen gerçeği yansıttığı görüşü, haber alınacak başka kanalların olmadığı ve haber içeriklerinin mukayese edilemediği bir dönemin varsayımı olarak ileri yaştakiler grubunun zihinlerinde halen varlığını sürdürmektedir. Ancak aynı kuşak haber aktarım araçlarındaki nicel ve nitel değişimin de seyircisi olmuşlar ve günümüzde artık internet dahil olmak üzere yüzlerce basılı, görsel, işitsel ve elektronik araç dolayısıyla haber akışına maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla bu yeni dünya-

nın haber vermek biçimindeki taraflılığın, çarpıtmanın, çelişkinin de şahidi durumundadırlar. Ancak habere ilişkin bu yeni bilgi biçimi eski bilgi biçimini zihinlerden tamamen silmemekte, haberin doğasına ilişkin “gerçeği yansıttığı arzusu” varlığını halen sürdürmektedir. Gençler ise zaten bu dünyaya gözlerini açtıkları için baştan pozisyonlarını daha net, sağlam ve eleştirel biçimde muhafaza edebilmektedirler.

Genç-ileri yaştakiler gruplarına ilişkin tutulan gözlem notlarına dayalı olarak ise; gençler grubunun katılımcılarının daha ciddi ve heyecanlı bir üslup içinden konuştuklarını söylemek mümkündür. Sorulara verdikleri yanıtlar daha kısa ve nettir. Birbirlerinden daha çok etkilenecek ve karşılıklı etkileşim halinde konuşmaktadırlar, hatta yer yer tartışmaktadırlar. Bununla birlikte grubun çoğunluğu moderatöre sorularla ilgili açıklama yapması talebinde bulunmamışlardır. İleri yaştakiler grubunda ise katılımcıların oldukça rahat konuştukları, özellikle erkek katılımcıların uzun uzadıya yanıtlar verdikleri görülmektedir. Sorular yanıtlarken “toplum” fikri ön plana çıkmakta ve daha politik yanıtlar verilmektedir. Katılımcılar kendi aralarında tartışabilmektedirler. Daha bireyci ve daha kolektif toplum tasarımlarının ürünleri durumunda olan haber okurları arasındaki ayırım burada da ortaya çıkmaktadır.

Gençler ve ileri yaştakiler grubunun her ikisi de haberin kurgusal bir yapı olduğu konusunda birleşmektedir. Bu kurgunun bir çarpıtma/çıkar ilişkisine dayalı bir seçme ve ayıklama işlemi olduğu konusunda ortaklaşmaktadırlar. Ancak sayısal olarak bakıldığında bu kurgulamanın olumsuz nitelikleri, gençler tarafından daha yoğun bir biçimde dile getirilmektedir. Gençler habere yönelik eleştirel tutum takınmada yalnızca ileri yaştakilerin karşısında değil, az/yüksek eğitilmiş; düşük gelir/yüksek gelir grupları arasında da en belirgin tutum içinde olan gruptur.

5.2. Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberlerinin Okuru Olmak

5.2.1. Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberlerinin Okunma Sıklığı

Gençler grubundaki katılımcılar bu tür haberleri takip ettiklerini, özellikle ilgilerini çeken

alanlarda (sağlık, nükleer enerji vs.) yer alan haberleri dergi, gazete ve internet üzerinden sıklıkla okuduklarını ifade etmişlerdir. İleri yaştakiler grubunda da bu tür haberlerin sıklıkla izlendiği, özellikle sağlıkla ilgili olanların takip edildiği belirtilmektedir.

K 16: “*Daha çok sağlık ve psikoloji dikkatimi çekiyor*”.

K 17: “*Sağlık ve enerji konusu daha çok dikkatimi çekiyor*”.

E17: “*Sağlık, uzay teknolojisi...*” gibi ifadeler aracılığıyla katılımcılar sağlık konusundaki haberlere olan duyarlılıklarını ve ilgilerini yansıtmışlardır.

5.2.2. Yeğlenen Haber Konuları ve Yurt İçi-Yurt Dışı Haber Ayrımı

Gençler grubundaki katılımcılar bilişim/bilgisayar, biyo-teknoloji, sağlık, nanoteknoloji, nükleer enerji, sağlık, doğa bilimleri, sosyoloji ve psikoloji alanındaki haberlerin dikkatlerini çektiğini belirtirken, ileri yaştakiler grubundaki katılımcılar ağırlıklı olarak sağlık haberlerinin daha sonra ise enerji, uzay, genetik, mekanik gelişmeler, arkeoloji, psikoloji ve insanlığın gelişimiyle ilgili haberlerle ilgilendiklerini ifade etmektedirler. Bu soruda gençlerden biri sosyal bilimler alanına ilişkin haberleri de BT&Y (Bilim Teknoloji ve Yenilik Haberleri) haberleri içinde saydığını, konuyu doğa bilimleriyle sınırlı biçimde kavramadığını göstermektedir. E14: “*Sosyoloji ve psikoloji*” yanıtını vererek bu durumu örneklemektedir.

Gençler grubundaki katılımcılar bilim teknoloji ve yenilik haberlerinde yurtdışı kaynaklı haberleri takip ettiklerini belirtmişlerdir.

E13: “*Benim için Türkiye içindekiler daha önemli*”

K14: “*Yani isteğim Türkiye yönünde ama inandırıcılık ne yazık ki yurtdışı*” diyerek bu konudaki kanaatlerini belirtmişlerdir.

İleri yaştakiler grubundaki katılımcılar da aynı yanıtı vererek, en çok yurtdışı haberleri okuduklarını, gazetelerin de en çok yurtdışı haber-

leri yayınladıklarını söylemişlerdir. E16: “*...bizim basınının verdiği haberler gibi tabii ki batı ağırlıklı...*”; K16: “*Yurtdışı daha fazla...*” diyerek yurtdışındaki haberleri ağırlıklı olarak takip ettiklerini ifade etmektedirler.

5.2.3. Haberlerin Sunumuyla İlgili Okur Görüşleri (Kesinlik - Doğruluk Sorunu, Anlaşılabilirlik ve Görsel Öğelerin Kullanımı)

Gençler grubundaki katılımcılar, haberlerinin doğruluğu konusundaki şüpheli tavrılarını BT&Y haberleri konusunda da sürdürmektedirler. Bu konularla ilgili haberleri ancak bazı koşullarda inanılır ve doğru bulmaktadırlar. Tüm unsurları göz önünde bulunduklarında dahi bu konuda görüş ayrılığı içindedirler. K14: “*... Evet haber okuyorum, televizyonda da seyrediyorum ama kesinlikle hiçbir şekilde tamamen itimadım yok*” derken, K13: “*Bence gazete ve televizyonlarda gösterilen bilim, teknikle ilgili haberler %100 doğru değildir. Ama doğruluk payı da vardır*” diyerek haberlerden bazılarının güvendiğini, bazılarının güvenmediğini vurgulamaktadır. Öncelikle haberdeki gelişmeyi piyasaya süren örgütlerin büyük ve tanınan firmalar olması, katılımcıların bazılarının göre haberde verilen bilginin doğruluğunu artırmaktadır. E13; moderatörün şirketlerin, firmaların ya da araştırma merkezlerinden gelen bilginin geliyor olmasının güvenilirliğini artırıp artırmadığı yönündeki sorusuna “*Evet*” yanıtını vermiştir.

Ayrıca haberin yayınlandığı mecranın önemi bu soruya verilen yanıtta da belirgin bir şekilde vurgulanmıştır. Bilim haberciliği yapan özel sitelerde ya da kaynaklarda verilen bilgiler, gazetelerde verilen bilgilere nazaran daha güvenilir bulunmaktadır. E15: “*İnandırıcılığı biraz kaynağa göre değişiklik gösteriyor. Popüler bilim sitesi veyahut da bilinen bir bilim sitesindeki haberlere ben genellikle inanırım, doğruluğunu kabul ederim de. Diğer günlük gazetelerde çıkan haberlerde bir yanlışlık olma olasılığı var olduğunu biliyorum... Gazete haberleri daha sadeleşmiş veyahut da farklı bir kaynaktan alınarak yansıtılmış olur genelde. O da bir fazla inandırıcı gelmez, bir şüphe bırakır*”. Gazetelerde yer alan haberlerin sadeleştirildiği ve bunun da pek çok unsurun çıkarıldığı izlenimi bıraktığı belirtilmektedir. Bunun ya-

nında haberde bağlam bilgisi/ön bilginin olması da inanılabilirlik ve doğruluğa duyulan güveni artırmaktadır.

E14: “Ön bilgi hani benim de inanmam için o ön bilgiyi bilmem gerekiyor. Ona göre hani bir karar vermem gerekiyor”.

Gazete haberlerinde dilin sadeleştirilmesi konusu bu anlamda bir handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Dilde ve anlatımda sadeleştirme haberin anlaşılabilirliğini artırmaktadır ancak ayırtımdan ve detaylardan arındırılmış, sadeleştirilmiş bir haber de, haberde aslında olması gereken unsurların yer almadığı yönünde bir intiba bırakmaktadır: K15: “Ya bilginin içeriği ne kadar açık olursa olsun ben bir haberi, önemli bir haberi okuduğumda tek bir kaynaktan okumaktan hoşlanmıyorum. Yani birkaç tane kaynağa bakmam gerekiyor onun güvenilir olup olmadığını anlamam için. Gerçekten çok açık anlatılmıyor, sadeleştirilmiş bir şekilde olduğu için hani illa ki bir yeri koparılmıştır o yazıda. Öyle düşünüyorum”.

İleri yaştakiler grubunda BT&Y haberlerinin doğruluğuna inanma daha kuvvetli bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Grup katılımcıları haber kaynağına güven duymanın haberi de daha güvenilir kıldığını belirtmektedirler. Bilimsel kurum ve kuruluşların haber dayanağı olduğu durumlar da bu güvenilirliği pekiştirmektedir. Haberin görüntülü olması yani televizyon haberi niteliği taşıması, toplumun iyiliğine hizmet edecek bir gelişmeyi duyurması da bu duruma katkıda bulunmaktadır. Katılımcılardan biri bilimsel gelişmeler konusundaki bilgi yetersizliği nedeniyle haberleri doğru olarak kabul etmekten başka çaresi olmadığını ifade etmiştir:

E17: “Genellikle inanırım. Çünkü düşünce olarak bunun doğru veya yanlış olduğunu irdeleyemiyorsam teknoloji konusundaki şeylerin doğruluğunu kabul ederim”.

Gençler grubundaki katılımcılar haberin anlaşılabilirliği konusundaki soruya; bazı alanların oldukça özel bir terminoloji barındırdığını ve bu konuya özel bir ilgi ve beraberinde gelişen bir bilgi birikimi yoksa haberlerin anlaşılmadığını ifade ederek yanıt vermişlerdir. Özellikle astronomi, fizik gibi konulardaki haberlerin ya-

bancı kavramlar ve sözcükler içermesi açısından bu anlaşılabilirlik düzeyinin daha da düştüğünü belirtmişlerdir. Bu konularda bir ön bilgi verilmesinin haberin anlaşılabilirlik düzeyini artıracağı vurgulanmıştır. Bu saptamaya dayanak teşkil eden örnek ifadeler aşağıda verilmektedir:

E14: “Ben verilen haberlerde ön bilginin, verilen haberlerde ön bilginin olması gerektiğine inanıyorum. Ve bu bütün haberler için geçerli... Terim ve kavramlar da daha yalın ve anlaşılabilir bir şekilde olabilir”.

E15: “Fizik ve astronomi haberleri genelde biraz yabancı kelimeler ve kavramlar içerdikleri için anlaşılması daha zor oluyor. Onun dışında tabii kaynaktan kaynağa da bazı kaynaklarda bağlam bilgileri dediğiniz gibi fazla verilmediği için bir sıkıntı yaratıyor”.

K13: “İnsanların okudukları konuyla ilgili kafalarında herhangi bir şey yoksa bence okudukları haberlerin bilim ve teknoloji alanındaki haberlerin hepsinde değişik kelimeler olduğu için kavramda zorluk çekebilirler”.

E13: “Benim bilişim ve bilgisayarda takip ettiğim konularda eğer sürekli takip etmediyseniz birşey anlamamız mümkün olmuyor. Ama gazete haberlerinde sağlık, diğer bilim ve teknoloji haberlerinde halkın anlayabileceği dilden anlatıldığını düşünüyorum”.

K14: “Bence öyle değil yani ben bilgisayarla alakalı bir şeyler bildiğim için ondan bir kendimce bir sonuç çıkartabiliyorum. Ama örnek veriyorum. Nükleer enerjiyle alakalı bir bilgi yok. Orada okuduğum kelimelerin birçoğu yabancı. İngilizce biliyor olmama rağmen bazen birleştirmekte zorlanıyorum. Çok fazla karmaşık hale getiriyorlar bence”.

İleri yaştakiler grubunun katılımcıları BT&Y haberlerinin herkesin anlayacağı bir dille yazılması gerektiğini ancak durumun böyle olmadığını belirtmişlerdir.

E18: “...dil anlaşılır olması lazım, iyi anlatımın olması lazım, edebi olması lazım, özellikle böyle şeylerde edebiyatın çok önemi var. Ben onun için bu buluşlarda veyahutsa bilim teknik şeylerde anlatımı hem halka hizmet bakımın-

dan halka yararlı olması bakımından çok iyi bir anlatımı olması lazım” diyerek bu yönde kanaat belirtmiştir.

Katılımcılar haberlerin yazım şeklinin yeniliklerin ve buluşların özünü vermesi gerektiğini, insanların bundan nasıl faydalanacağını anlatılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu durumu;

E17: “Bu buluş biz tarafından gerçekleştirmediği için dışarıdan gelme o bir zorluk yaratıyor. O zorlukta basın tarafından basına intikal eden kişiler tarafından aynen alınmak buluş bana ne getirir. Bundan insan olarak nasıl faydalanırım. Yazım şekli bunu veriyorsa yeter. Yoksa teknik kısmını be tabii ki ben şey değilim mühendis değilim” şeklinde vurgulamıştır.

Dilin daha anlaşılır ve anlatımın daha iyi olması gerektiği görüşü hakimdir. Anlaşılabilirlik ölçütü yalın ve sade bir dil kullanımına ve her düzeyde insanın anlayabileceği bir şekilde yazılması gerektiği bağlanmaktadır. Katılımcılar bunu, şu şekilde ifade etmektedir:

E16: “Anlaşılabilirliğine ben şöyle bakıyorum. Bir yazıyı gönül ister ki dağdaki çoban da anlamalı devletin en tepesindeki insan da anlamalı. O kadar yalın ve sade bir dil kullanılması, bir ilaç prospektüsünü okursanız ne anlarsınız, içinizden anlayan mutlaka vardır. Sadece bu ilacın hangi hastalıklara iyi geldiğini anlatan bir bölümüne bakarsın romatizmaya iyi geliyormuş derim. Ama etkisi nedir hiç anlamam. O tarzda yazılmış bir bilim teknoloji yenilik haberi bana hiç hitap etmez. Haa okumaya çalışırım. Bir şeyler çıkarmaya çalışırım ama çok sıkılırım”.

K16: “Ben de anlayabileceğim şekilde yazılmışsa ya da anlatılabiliyorsa o zaman daha hoşuma gidiyor. Dikkatimi çeker daha iyi anlarım, anlamadığım kelimeler varsa sıkılırım zevk almam”.

K17: “Çok gazete okumadığım için pek bir bilgim yok, yalan söyleyemeyim okuduğum zaman daha anlayabileceğim yerleri okurum Türkiye genelinde ne olmuş, doktorlar, sağlık açısından ne bulunmuş bitkisel ilaçlar ne imiş onları takibe ettiğim için benim için anlaşılır”.

Gençler grubundaki katılımcılar görsel malzemenin ya da fotoğrafın ilgi çekici olması, konuyu açıklaması, inandırıcılık ve güncellik sağlaması, akılda kalıcılığı sağlaması açısından önemli olduğunu belirtmişlerdir.

İleri yaştakiler grubundaki katılımcılar görsellelikle ve fotoğrafla birlikte haberin anlatımının desteklendiğini, haberle ilişkili fotoğrafların daha etkili ve önemli olduğunu, çoğu görselin haber metnini okumadan açıklayıcılık sağladığı ve okuru habere çektiği kanaatindedirler.

5.2.4. BT&Y (Bilim Teknoloji ve Yenilik) Haberlerinin Okura Katkısı

Gençler özellikle teknoloji ve sağlık konusundaki haberlerin gündelik hayatta işlerine yaradığını belirtmişlerdir. Ayrıca bilgisayarla ilgili haberlerin işyerinde de somut olarak faydalı olduğunu söylemişlerdir. Bunların dışındaki konulardaki haberlerin de genel kültür bilgi düzeylerini artırdıklarına işaret etmişlerdir. Katılımcılardan biri takip edilen haberlerin anında olmasa bile zamanla işe yaradığı üzerinde durmaktadır.

K15: “Zamanla bence de bir faydası oluyor. Akılmanın bir köşesinde bulunsa bile bir zaman ortaya çıkıyor. Hani bu da varmış diyebiliyoruz en azından.”

İleri yaştakiler grubunun katılımcıları özellikle sağlık konusunda ya da teknik konularda haberlerin gündelik hayatta işlerine yarayıp yaramadığı konusunda bir tartışmadan sonra, haberlerde yer alan önerileri tatbik edenler ve bu bilgiye değil doktorların tavsiyelerine uymayı tercih edenler olmak üzere iki görüş ortaya çıkmıştır. Ancak ileri yaştakiler grubunda bu haberlere genel olarak araçsal bir düzlemde bakılmadığını söyleyebiliriz. Haberler daha çok öğrenme sürecinin bir parçası olarak kabul edilmekte, bireysel bir düzlemde daha çok yakın çevrenin, insanlığın ve toplumun gelişimine faydası olacak bir biçimde kabul edilmektedir. Bu anlamda toplum yararının da gözetildiğini söylememiz mümkündür. Haberlerin kişisel yaşamda, özellikle de sağlık konusunda işe yararlılığının gözetildiği bir bakış açısı şu ifadelerde ortaya çıkmaktadır:

E17: “Genellikle internette sağlıkla ilgili veya teknikle ilgili bir şey olursa bu haberi keser yapıştırır bir yerde depolarım. İlerde sağlıkla ilgili bir sorun olursa karıştırır arar bulur işime yararsa onu tatbik etmeye gayret ederim. Öyle bir faydası var”.

E17: “...belirli bir yerde depoluyorsunuz, ihtiyaç duyduğunuzda oraya gidiyorsunuz”.

K17: “...evet sağlıkla ilgili olanı, kendim çok rahatsız olduğum için o konuda geçen bütün bilgileri kafamın bi tarafına saklarım yani. Önemli bir konu geçtiği zaman da kullanmaya çalışırım”.

K16: “Ben de sağlık haberlerini dinlerim ve yahut okurum ama onu es geçmem, benim ihtiyacım yoksa bile durur o beynime yazarım. Öğrenirim, not alırım. Onu çevreme, yakınlarımda veya ilerde benim başıma ihtiyacım olduğu zaman oradan faydalanırım”.

Bir yandan toplum yararı da gözetilmekte ve haberlerin buna katkısı da göz önünde bulundurulmaktadır:

E18: “Neyse dünyanın öbür ucunda bir şey olduyorsa, bu sağlık meselesinin de bir şeyin kesin olması için de onun bir her yerde kabul edilmesi lazım. Dünyanın her hangi bir yerinde bir haber varsa onun tıp çevresinde bir kabul görmesi lazım. Yaygınlaştığı zaman, tıp otoritesi bunu kabul ettiği zaman tamam benim için değeri vardır. Tabii ki bilimsel buluşları okurum ama bu bana yarar mı noktasında da kendime bir şey yapmam. ..yeni buluşlar beni her zaman heyecanlandırıyor ve daha okumasal şeyler yaptırıyor bana ama illa bunları günlük hayatta kullanacağım diye dert etmem. Zamanı geldiğinde o zaten kendiliğinden okuduğum edindiğim bilgi, kendiliğinden önünden akıp gidiyor. Ben olaya böyle bakarım. Yoksa ben bunu böyle saklayım da ilerde ben bundan yararlanırım diye aldığım zaman o zaman beynimi başka şeylerle doldurmuş oluyorum. Yeni şeyler katmak biraz daha zorlaşıyor”.

E16: “Genelinde bilgi anlamında kendime katkı sağlarım. Örneğin şu an aklıma geldiği için söylüyorum. Yeni oluşmakta olan bir yıldıza nebula dendiğini o zaman öğrenmiştim aklımda kalmış. Veya işte dikkatimi çeken şey bi

otomobil firması merdiven çıkan robot yapmış, şimdiye kadar başarılammıştı, ilginçti, bunlar aklımda kalıyor. Ha ben bir bilim adamı değilim, teleskop alayım da bakayım ya da gideyim bende ayınsını yapayım diye kaygım yok. Bunlar nedir insanlığın gelişmesinin bir sürecidir diye bakarım olumlu bir şey olarak görür inşallah topluma bir fayda sağlar diye bakarım”.

Gençler ve ileri yaştakiler grubunun her ikisinde de; haberin belli bir zaman süreci içinde gündelik yaşamdaki faydaları üzerinde durulmuştur. Ancak ileri yaştakiler grubu içinde “toplum iyiliğini” gözetten bir bakış açısının yer bulduğunu söyleyebiliriz.

SONUÇ

Gençler ve ileri yaştakiler gruplarının gazete okuru olarak genel profillerine baktığımızda en belirgin farklılığın; okunan gazetenin biçimi olduğunu görmekteyiz. Gençler hem basılı hem de internet ortamından gazeteleri takip ederken, ileri yaştakiler grubunda internet üzerinden gazete okuma alışkanlığı daha düşüktür. İleri yaştakiler grubunun yeni iletişim teknolojilerine olan bu mesafesi yalnızca kitle iletişim araçlarındaki haberleri takip etmekle ilgili bir durum değildir. Van Dyke arkadaşlarına göre (2007: 22) kişilerarası iletişim pratiklerinde de gençlerle ileri yaştakilerin aralarındaki en büyük iletişim bariyeri; yeni iletişim teknolojileridir. İleri yaştakiler bilgisayar yoksunluğu ya da cep telefonu kullanımındaki yeteneklerden yoksun olmak gibi noktaların, daha genç kuşakla olan iletişimlerinde sorunlu noktalar olduğunu belirtmektedirler. Özellikle 1980’ler ve 1990’larda emekli olan büyük bir grup, çalışma hayatı içinde interneti deneyimlemekten yoksun kalmışlardır. Bu nedenle bilişsel yeterliliklerin de düşüşe geçtiği bir dönemde, interneti kullanma pratikleri açısından gençlere nazaran daha geriden gelmektedirler.

İleri yaştakiler grubunda haberle gerçeklik arasında bir ayırım ortadan kaybolurken, genç kuşak habere aracı bir rol biçmektedirler. Haberi değerlendiren her iki grup da; haberlerin nesnel bir gerçeklik barındırdığı fikrine, eleştirel bir şekilde yaklaşmışlardır. Haberin pek çok unsurdan etkilenen ve pek çok unsur tarafından biçimlendiren bir yapısı olduğu değerlendirme-

sinde bulunmuşlardır. Haberin kurgusal bir yapısı olduğu saptaması her iki grubun da görüş birliği içinde olduğu bir husustur. Ancak gençlerin bu konudaki eleştirilerini daha net ve sert bir dille ifade ettiği görülmektedir. Kuşak farkı bu noktada devreye girmekte ve haberlerin çok sesli dillendirilebildiği ve içeriklerinin birbiriyle karşılaştırılabildiği bir çerçeveye sahip gençler daha eleştirel bir tavır içinden bakabilirken, ileri yaştakiler haberin tek ve bir gerçekliği yansıttığı anlatısının hakim olduğu tek kanallı bir dünyadan, 1980'ler ve özellikle 1990'lardan sonra tutuldukları enformasyon bombardımanıya baş etmeye çalışan bir neslin üyeleri haline dönüşmelerini ifadelerindeki çelişkili yapıya da yansıtmışlardır. "Haber gerçeğin aracısız bir ifadesidir" yargısıyla "Haber kurgusal ve kişisel yorumlarla ilerleyen bir yapıdır" yargıları yan yana her iki dönemin okurda oluşturduğu izdüşümün bir göstergesi olarak varlık göstermektedir.

Bilim, teknoloji ve yenilik haberlerinin takibinde her iki kuşak da bu haberleri takip ettiklerini ifade etmektedirler. Her iki grup arasındaki en büyük ayırım takip edilen haberlerin niteliğidir. Gençler bu haber grubunda daha geniş bir skaladaki haberleri takip ederken, ileri yaştaki grup özellikle sağlık haberlerini takip ettiklerini belirtmişlerdir. Yaşlanma olgusu beraberinde pek çok sağlık sorununu getirdiği için bu doğal bir eğilim olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki grup da haberlerin yurtdışı kaynaklı olanlarını okuduklarını belirtmişlerdir. İleri yaştakiler grubunun katılımcıları BT&Y haberlerinin doğruluğuna daha çok inanırken, gençler bu anlamda daha sorgulayıcı bir tavır takınmışlardır. Her iki grubun katılımcıları da haberlerin anlaşılabilirliği konusunda bir okuyucu olarak zorluklarla karşılaştıklarını ve anlaşılmaz noktalar olduğunu ifade etmişlerdir. Görsel malzemenin ve fotoğraf kullanımının haberi desteklemesini ise, haberin anlaşılabilirliğini artıran bir faktör olarak değerlendirmektedirler.

Bu tür haberlerin kendilerine katkısı konusuna geldiğimizde ise; gençlerin teknoloji ve sağlık konusundaki haberlerin gündelik hayatta işlerine yaradığını belirttiğini, genel kültür düzeylerini artırdığını söylediklerini görmekteyiz. İleri yaştakiler ise; bu tür haberlerin en büyük katkısının sağlıkla ilgili konulardaki bir öğrenme sürecini harekete geçirdiğini belirtmektedirler.

Burada gençlerden farklı olarak, kendi kişisel faydalarının yanında toplum, çevre ve insanlık adına daha makro ölçekli bir faydanın gözetildiğini söylememiz mümkündür. Görüldüğü gibi, gençler ve ileri yaştaki okurların aynı haber türündeki okuma pratiklerinde hem benzerlikler hem de farklılıklar mevcuttur. Her kuşak kendilerini vareden değerler ve sorumluluklar dahilinde bir medya okuma pratiği içine girmektedirler. Demokratik bir habercilik biçiminin her okur tipini kapsayan bir biçimde yeniden yapılandırılması ve her kesimi dengeli bir biçimde temsil etmesi gerekmektedir. Bu konudaki haberler daha anlaşılır bir dille ve görsel unsurlarla desteklenerek tasarlanmalı, böylelikle anlaşılabilirlikleri artırılmalıdır.

KAYNAKLAR

Ayçiçek İ M (1994) Kuşaklararası Çatışma. Presse-Druck Augsburg, Germany.

Bernard M ve Scharf T (2007) Critical Perspectives on Ageing Societies, Policy Press, Great Britain.

Bytheway B (2011) Unmasking Age: The Significance of Age for Social Research, The Policy Press, USA.

Cerrahoğlu N (2007) "Türkiye'de Futbol-TV-Reklamlar" Arasındaki İşbirliği ve Karşılıklı Bağımlılıklar, (ed) G Erol, Medya Üzerine Çalışmalar, Beta, İstanbul, 253-283.

Cluning T (2001) Ageing at Home: Practical Approaches to Community Care, Ausmed Publications, Melbourne.

Conrad H, Heindorf V ve Waldenberger F (2008) Human Resource Management in Ageing Society, Palgrave Mcmillan, England.

Dağtaş E (2006) Türkiye'de Magazin Basımı, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Giles H ve Helmle J (2011) Elder Abuse and Neglect: A Communication Framework, A Duszak ve U Okulska (eds). Language, Culture and the Dynamics of Age, De Gruyter Mouton, Germany, pp: 223-252.

Giles H ve Helmle J (2011). Elder abuse: A communicative framework. (ed). A. Duszak & U. Okulska, Language, Culture, and the Dynamics of Age, de Gruyter, Berlin.

- Gravett L ve Throckmorton R (2007) Bridging the Generation Gap, Career Press, NJ.
- Izuhara M (2010) Ageing and Intergenerational Relations: Family Reciprocity From a Global Perspective, The Policy Press, USA.
- Jones I R, Hyde M, Victor C R, Wiggins R D, Gilleard C ve Higgs P (2008) Ageing in A Consumer Society, The Polity Press, UK.
- Larkin E, Friedlander D, Newman S ve Goff R. (ed) (2004) Intergenerational Relationships, The Haworth Press, USA.
- Lorenz-Meyer D ve Grotheer A (2000) Reinventing the Generational Contract: Anticipated Care-Giving Responsibilities of Younger Germans and Turkish Migrants, (ed) S Arber ve C Attias-Donfut, The Myth of Generational Conflict: The Family and State in Ageing Societies, Routledge Chapman & Hall, UK, 190-208.
- Mandracıoğlu A (2010). Dünyada ve Türkiye'de Yaşlıların Demografik Özellikleri, Ege Tıp Dergisi, 49(3), 39-45.
- Martin C A ve Tulgan B (2002) Managing the Generation Mix: From Collision to Collaboration, HRD Press, Messachusetts.
- Neuman W L (2007) Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, Cilt I, Yayınodası, İstanbul.
- Pecchioni L L, Wright K B ve Nussbaum J F (2005). Life Span Communication, LEA: Mahwah, New Jersey.
- Pfeifer S ve Sussman M B (ed) (1991) Families: Intergenerational and Generational Connections, The Haworth Press, USA.
- TDK Büyük Türkçe Sözlük, www.tdk.gov.tr.
- Van Dyke M, Haynes C ve Ferguson M (2007) Bridging the Divide: A Public Relations Perspective on Intergenerational Communication, Public Relations Quarterly, 52, 4, 19-23.
- Williams A (2001) Intergenerational Communication Across the Lifespan, LEA: Mahwah, New Jersey.
- Williams A ve Harwood J (2008) Intergenerational Communication: Intergroup, Accomodation, and Family Perspectives, J F. Nussbaum, (ed) Handbook of Communication